

Szabó István¹

A jog gazdasági (büntetőjogi) elmélete

1. A jog gazdasági elméletének áttekintése

Joggal mondhatjuk, hogy nagyon kaotikus területen vagyunk. A piacnak és a gazdaságnak megvan a maga logikája, van egy belső kapcsolatrendszerük és viszonyrendszerük.² Ez határozza meg, hogyan működnek a mindennapokban, így azt is, hogy mi, emberek hogyan működünk. A klasszikus kapitalizmus kezdetén a piac klasszikus volt. Ez azt jelentette, hogy maga a piac logikája alakította ki a lehetőségeket és a megoldásokat, amelyekre szükség lehetett. A legtöbb esetben a jognak ebbe gyakorlatilag nem volt beleszólása. Következésképpen beszélhetünk egy külső szabályrendszerrel nem szabályozott piacról. Ez persze hosszú távon nem volt fenntartható, mert egy teljesen szabad piacon olyan torzulások alakulhatnak ki, amelyek társadalmi feszültségekhez vezethetnek, amelyek megbuktathatják a hatalmon lévő kormányt.³

Ez lesz az alapvető kiindulópont, hogy a jognak kell beleszólnia a szabályozásba, mégpedig a tulajdonjog szabályainak megalkotásával. A tulajdonos lesz az, aki tudni fogja, hogyan tudja a legtöbbet kihozni a tulajdonából, hogyan tudja a legjobban maximalizálni annak előnyeit a maga számára.⁴

1.1. Miről szól a jog gazdasági elmélete?

Először is azt vizsgálja, hogy a pénzbeli és nem pénzbeli előnyök racionális mérlegelése hogyan előzi meg az emberi döntéseket, másodsor pedig azt, hogy hogyan mérlegeljük a szűkebb értelemben vett vagyoni előnyöket.⁵

A tágabb értelemben vett, jogi szempontból is figyelemre méltó kérdés ebben az összefüggésben az, hogy ha valaki be akar lépni a piacra, akkor bizonyos "hátrányokkal", olyan tényezőkkel találkozhat, amelyek bizonyos mértékig akadályozzák a belépőt gazdasági érdekeinek teljes körű érvényesítésében. Innen a tranzakciós költségek kérdése, de erre ebben a tanulmányban nem térek ki részletesen.⁷

¹ Joghallgató, SZTE Állam- és Jogtudományi Kar.

² KECSKÉS ANDRÁS: *A gazdasági jog optimuma – a jó gazdasági jog kérdésvetése a válság előtti jogalkotás tükrében.* Polgári Szemle, 2018. 14. évfolyam 4-6. szám. 88-93. pp. <http://real.mtak.hu/98626/1/PSZ%202018.%204-6.szam.beliv.7.pdf> =Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 23.)

³ KECSKÉS 2018. 89-91. pp.

⁴ SAJÓ ANDRÁS: *Gazdaság és jog kapcsolata – jogelméleti szempontból.* Akadémia Kiadó, Budapest, 1989. 150-152. pp. <https://www.szaktars.hu/akademiai/view/sajo-andras-gazdasag-es-jog-kapcsolata-jogelméleti-szemponthol-1989/?pg=153&layout=s> (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 25.)

⁵ TÓTH. J. ZOLTÁN: *Richard Posner és a gazdasági jogelmélet.* Jogelméleti Szemle. Budapest, 2004. 1. szám <http://jesz.ajk.elte.hu/toth17.html>

⁶ HANS-PETER SCHWINTOWSKI: *Ökonomische Theorie des Rechts.* Juristen Zeitung. Berlin, 1998. 581-588. pp. https://www.jstor.org/stable/20824485?casa_token=iqPbmlzDLlcAAAAA%3A-AHa_vlBQAadjBA4h_6xjZF2UOnNS4_IBEzo5q8vyCnLpfs_BI6alqzqbGSt6W1TtppE7cpeWe51zlMtfHzupQ_o_EKesNe-GdMNoehH_gGR8sHnSQA&seq=8 (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 24)

⁷ RONALD COASE: *A társadalmi költség kérdése.* In: Harmathy Attila – Sajó András (szerk.): *Gazdasági jogi tanulmányok II. A jog gazdasági elemzése.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984. 202-221 pp.

Amit meg kell vizsgálni, az az, hogy honnan fog az állam pénzt találni a saját társadalmának működtetésére? Hogyan, mikor és honnan fogja finanszírozni a felmerülő költségeket? A legegyszerűbb válasz erre az, hogy az adóinkból. Ez lehet személyi jövedelemadó, áfa, társasági adó, idegenforgalmi adó, egyszerűsített vállalkozói adó, szakképzési hozzájárulás stb.⁸ Még hosszan sorolhatnám, hogy milyen adókat fizet a társadalmunk, de fontos felismerni, hogy az

1. Kép

állam az általunk befizetett adókból tudja fenntartani magát és minket. Itt lesz egy tranzakciós költség, amit a piacra lépők érzékelhetnek.⁹

Aki ezt az elméletet tanulmányozza, találkozhat *Richard Posner* amerikai íróval és bíróval, aki talán a legnevesebb képviselője ennek az elméletnek.¹⁰ Ő nemcsak a piacról beszél, hanem a piacot egy átfogó társadalmi keretbe ágyazza. Ezzel összekapcsolja a jogot, abban az értelemben, hogy a jognak gazdasági funkciója van. A jog fő célja a társadalom egészének jólétének maximalizálása. A jólét-maximalizáció mindenekelőtt nemcsak a monetáris és anyagi előnyöket jelenti, hanem más szempontokat is, mint például az érzelmi, etikai, kulturális stb. A jólét-maximalizáció az ő esetében a legegyszerűbben úgy fogalmazható meg, mint a jog olyan módon történő használata, alkalmazása és elrendezése, amely békés társadalmat eredményez.¹¹

1.1.1. Hogyan értelmezhető a jólét-maximalizáció?

A "jólét maximalizálása" szót is értelmezni kell, mert a gazdasági jogelmélet a "jólét" alatt nemcsak a pénzbeli jólétet, hanem más jólétet is ért, mint például az érzelmi jólét, az egészség stb.¹² Ahhoz azonban, hogy ezeket a jóléti szinteket egymással összehasonlíthassuk, és a társadalom egészének szintjén meghatározzuk a jólét szintjét és a jólét esetleges változását, ezeket a nem pénzbeli előnyöket és hátrányokat is matematizálni (megmagyarázni, hogy mit jelent), azaz pénzben kifejezni kell.¹³ Természetesen ezek az érzelmi stb. előnyök és hátrányok meglehetősen szubjektívek, de a "jólét" fogalma éppen ezekből a szubjektív értékelésekből áll

⁸ <https://nav.gov.hu/ugyfeliranytu/szamlaszamok/szamlaszamok/nav-adoztatasi-szamlaszamok> (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 24.)

⁹ RONALD 1984. 210-218. pp.

¹⁰ JOHN FABIAN: „*The Provocative life of Judge Richard Posner*”. The New York Times. 2019. <https://www.nytimes.com/2016/10/09/books/review/richard-posner-biography-william-domnarski.html> (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 22.)

¹¹ GYOVAI MÁRK: *A jog gazdasági elemzése és a magyar jogrendszerben történő alkalmazásának néhány lehetősége*. Miskolci Egyetem Állami- és Jogtudományi Kara. Miskolc, 2013. 17. p. (Szakdolgozat) <https://docplayer.hu/14526952-Szakdolgozat-a-jog-gazdasagi-elemzese-es-a-magyar-jogrendszerben-torteno-alkalmazasanak-nehany-lehetosege.html> (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 25.)

¹² TÓTH 2004.

¹³ POKOL BÉLA: *Posner gazdasági jogelmélete*. Jogelméleti Szemle. Budapest, 2003. 3. szám. <https://jesz.ajk.elte.hu/pokol3.html> (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 24.)

össze, azaz a társadalmi jólét egésze egy adott változással pontosan annyival nő vagy csökken, amennyivel az egyes emberek személyesen fontosnak tartják a változást.¹⁴

Ha tehát két szembenálló fél kapcsolatában ugyanaz az ok olyan változást eredményez, amely az egyik fél számára pozitív, a másik számára negatív, de az előbbi szubjektív jóléte és elégedettsége nagyobb, mint az utóbbi elégedetlensége (azaz az előbbi fél szubjektíve pozitívabban értékeli a változás hatását, mint az utóbbi kevésbé pozitívan), akkor a változás hozzájárul a társadalmi jólét egészének növekedéséhez.¹⁵¹⁶

1.1.2. Az emberi döntés alapjai.

Mivel az első részben a jog gazdasági elméletének két aspektusát tárgyaltam, szeretném kifejteni, hogy mit értünk emberi döntés alatt.

A joggazdaságtannak van egy tágabb és egy szűkebb jelentése. Tágabb értelemben a jog közgazdaságtana azt jelenti, hogy minden intézkedés előtt költség-haszonelemzést kell végezni, azaz a közgazdasági teoretikusok minden tevékenységet piaci csereként kezelnek. Más szóval, az emberek a döntések meghozatala előtt értékelik a pozitív és negatív következményeket, a pénzbeli és nem pénzbeli előnyöket és hátrányokat, és csak racionális mérlegelés után döntenek.¹⁷ A közgazdasági jogelmélet szűk látókörűsége azt jelenti, hogy a racionális mérlegelés kifejezetten a pénzbeli, anyagi és kézzelfogható előnyök és hátrányok mérlegelésére korlátozódik. Természetesen a gazdasági megközelítés nemcsak a jogban, hanem az élet minden területén fontos, de itt csak a jog gazdasági megközelítésével foglalkozunk.¹⁸

2. Posner jogelméletének elemei.

A jogelmélet elemeit egy táblázat formájában szeretném szemléltetni:

1	A jogot nem önmagában, hanem a többi társadalomtudomány fényében kell vizsgálni.
2	A társadalom egészének jólétének növelése a cél.
3	A behaviorizmus.
4	A jog nem egyenlő a törvények és a rendeletek szövegével.
5	A bírói jogalkotás előtérbe helyezése.
6	A jog funkcionista és konzekvencialista szemlélete.

1. táblázat¹⁹²⁰

2.1. Az elemek magyarázata

Szeretnék röviden kitérni minden egyes pontra. Az első elem, amelyet véleményem szerint meg kellett említeni, hogy a jogot nem önmagában, hanem a többi társadalomtudomány fényében kell vizsgálni. Ezek közül is a filozófia és a közgazdaságtan van az élen. E két tudományág hatása érezhető *Posner* gondolatmenetén. A második tulajdonképpen a jólétnaximalizáló összegzése, de erre nem kívánok kitérni, hiszen csak az imént említettem. A harmadik a behaviorizmus. *Posner* nem az eredetileg *Watson*-hoz és *Thorndike*-hoz köthető tisztán pszichológiai megközelítést követi, hanem a Mead-féle szociális behaviorizmust. Ez röviden

¹⁴ POKOL 2003.

¹⁵ POKOL 2003.

¹⁶ TÓTH 2004.

¹⁷ TÓTH 2004.

¹⁸ CENTO G. VELJANOVSKI: *A jog gazdasági megközelítése. Kritikai bevezetés.* In: Harmathy Attila – Sajó András (szerk.): *A jog gazdasági elemzése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.* Budapest, 1984. 43-79. pp.

¹⁹ TÓTH 2004.

²⁰ POKOL 2003.

azt jelenti, hogy a jog szempontjából csak a külső viselkedés fontos, az emberi elme tudatos elemei lényegtelenek.

A jog csak az egyén külső cselekedeteit tudja értékelni, a tudatos elemek nem jelentenek semmit. A negyedik elem szorosan kapcsolódik az ötödik elemhez, mert *Posner* szerint a jog egyenlő a bírák cselekedeteivel, ami azt jelenti, hogy minden, ami a bírakat az ítékezésükben befolyásolja, ami lehet objektív és szubjektív elem egyaránt, jog. Az utolsó elem két megközelítése konvergens. A jognak olyan meghatározott funkciói vannak, amelyeket teljesíteni kell, ezáltal a jog funkciója az emberi szükségletek kielégítése. A bíró feladata tehát az, hogy a felek között a legigazságosabb ítéletet hozza, de a bíró a sokféle ítéletváltozat közül azt fogja kiválasztani, amelyet szubjektíven a legjobbnak ítél. A funkcionalista elméletből közvetlenül következik a konzekvencialista felfogás, ami azt jelenti, hogy a bíró mindig mérlegeli döntésének társadalmi következményeit, annak mindenféle hatását, és úgy hozza meg végső ítéletét, hogy a pozitívum meghaladja a negatívumot.²¹

3. Gazdasági büntetőjog. Megelőzni vagy megtorolni?

A bűn gazdaság tana azt jelenti, hogy a büntetőjogi normák is a racionális egyénekhez szólnak. Ezek az egyének szintén a haszon-maximalizáció érdekében döntenek arról, hogy elkövetnek-e bűncselekményt vagy sem. Ebből következik, hogy a jogalkotónak a jogalkotás során gondoskodnia kell arról, hogy a jogi normák és eszközök elegendőek legyenek a joghatás eléréséhez, ugyanakkor azt a legköltséghatékonyabb módon érvényesítsék. Valójában azt mondhatnánk, hogy a jogalkotó feladata olyan jogi normák megalkotása, amelyek a bűncselekmény elkövetését a potenciális elkövetők számára nem kifizetődővé teszik. Ennek a bizonyos gazdasági racionalitásnak azonban a bírói döntésekben is tükröződnie kell a jogalkalmazás során.²²

Mindennek a logikája a gazdaság, hogy a társadalom egészében léteznek a csere mechanizmusai.²³ Ezt nem csak abban az értelemben kell érteni, hogy 10 tojást adok egy kiló lisztért, hanem hogy ezek a csere mechanizmusok a társadalmi élet minden területén léteznek, pl.: a választási szavazatért odaadom a megfelelő szabályozást.

Aki bűncselekményt elköveti, az a csere ezen mechanizmusait félretolja a szolgálat, a viszonzás mechanizmusát. Csak elvesz valamit, de nem ad cserébe semmit. A csere mechanizmusának ez a megsértése az, ami szociálisan negatívnak mondható.²⁴ A büntetőjognak nagyon drágává kell tennie ennek a csere-mechanizmusnak a megsértését az elkövető számára. Aki a büntetőjogot a gazdasági logika szempontjából szemléli, azt nem fogja érdekelni a bűnösség kérdése, és az ezzel kapcsolatos motivációk.²⁵ Ez azt jelenti, hogy a gazdasági logikájú büntetőjogász nem lesz erkölcsileg felháborodva, amit meg fog figyelni, az a társadalmi kár, amit a csere-mechanizmust sértő magatartás okoz.²⁶

²¹ RONALD 1984. 204-216. pp.

²² POKOL BÉLA: *Jogfilozófiák és büntetőjogelméletek*. Jogelméleti Szemle. Budapest, 2007. 8. szám 1-15. pp. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/10706/ssoar-jogszemle-2007-4-pokol-jogfilozofiak_es_buntetojogelmek.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-jogszemle-2007-4-pokol-jogfilozofiak_es_buntetojogelmek.pdf

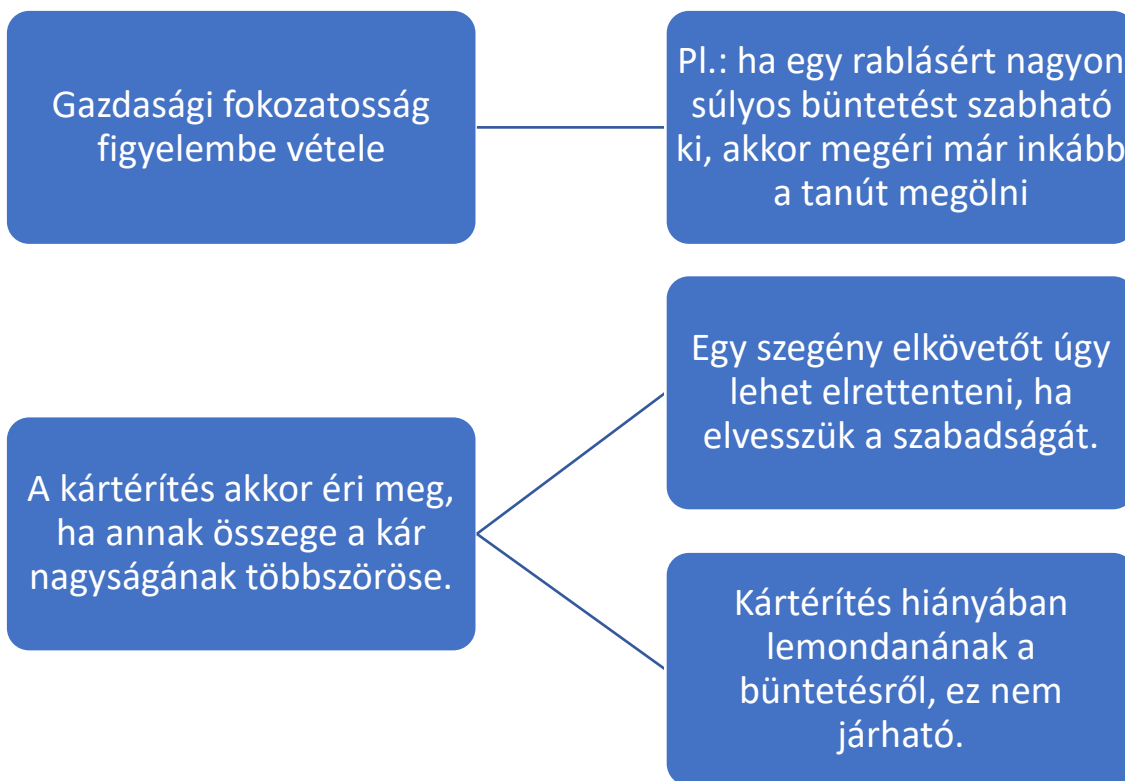
(Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 26)

²³ POKOL 2007. 2. p.

²⁴ Uo.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo.

1. ábra²⁷

Posner felteszi a kérdést: Ha nem érdekel bennünket az erkölcsi oldal, csak a gazdasági, 1. ábra akkor miért nem elegendő a kártérítés a legnyilvánvalóbb bűncselekmények, a tulajdon elleni bűncselekmények esetében? Miért használjuk a büntetőjog eszközét? A magyarázat logikus, és a büntetőjogi doktrína közelmúltbeli változásai megadták a megoldást. *Posner* szerint 2 oka van annak, hogy a kártérítés az esetek túlnyomó többségében nem lehetséges, és ez leginkább a szegénység miatt van.²⁸

A büntetés mértékének gazdasági logikájára vonatkozó további számítás lehet, hogy magasabb büntetési tételt kap az a bűncselekmény, ami nagyobb társadalmi költséget realizál. A társadalmi kár viszonylag kicsi, a lebukás könnyű, a gazdasági logika szerint ezen bűncselekmények felderítése és elítélése alacsony társadalmi költséggel jár, ebben az esetben elegendő az alacsonyabb szintű büntetés, de azokban az esetekben, ahol az adott bűncselekménykategória elkövetőjének felderítése és elfogása nehéz, ott indokolt, a hatóságok magas költséghányaddal dolgoznak, ebben a helyzetben a büntetést is az okozott társadalmi kár mértékéhez kell igazítani bűncselekményt.²⁹

Magyarázat visszaeső esetén a kiszabható magasabb büntetésről. Senki sem vitatja, hogy a visszaeső elkövetőt szigorúbban kell büntetni. A visszaesés tudatos tényező. Ha a büntetőjogot a gazdasági logika vezérli, hogyan áll össze itt a kép? Egy logikai buktatóhoz érkezünk, amely nagyjából úgy fogalmazható meg, hogy a visszaeső bizonyítja, hogy hajlamos a bűncselekmények elkövetésére. Ha be van zárva, akkor ez a hajlam nem tud megnyilvánulni a mindennapi életben, nem tud kilépni a külvilágba, azaz amíg be van zárva, addig nem fog bűncselekményt elkövetni. Ebben az esetben hosszabb börtönbüntetésre van szükség, mert az

²⁷ Uo.

²⁸ TÓTH 2004.

²⁹ POKOL 2007. 3. p.

elkövető bebizonyította, hogy nem izgatja a börtönbüntetés stigmája, azaz az elkövető erkölcsi rosszsallása.³⁰

4. Miért hibásak Posner büntetőjogi elméletének egyes részei?

A büntetőjog gazdasági elmélete szerint minden ember racionális lény, aki mérlegeli, hogy melyik tevékenység maximalizálja a jólétét. A bűnözés egy lehetséges alternatívának tekinthető, amelyet az ember akkor választ, ha a lehetséges előnyök és hátrányok mérlegelése után arra a következtetésre jut, hogy ebből nagyobb hasznot húzhat, mint bármely törvényes foglalkozásból.

A bűnöző egy ideális piacon tevékenykedik, ahol a bűnözés és a büntetés megfelel egy áruérték aránynak. Ahogyan egy hagyományos piacon az áru iránti kereslet az áru árának csökkenésével nő, és az áru árának növekedésével csökken, úgy a "bűnözés piacán" a bűnözés iránti kereslet, azaz a bűnözés mértéke, az elkövetett bűncselekmények száma a bűnözés árának csökkenésével nő, és a bűnözés árának növekedésével csökken.³¹

A bűnözés ára két tényezőtől tevődik össze: a büntetés nagyságából és az elítélés (letartóztatás) valószínűségéből. Minél magasabb a bűnözés költsége a bűnöző számára (azaz minél nagyobb a várható büntetés és/vagy minél nagyobb a lebukás valószínűsége), annál kisebb (vagy akár el is veszítheti) a bűnözés nettó haszna, azaz minél inkább visszatartja az embereket a bűncselekmények elkövetésétől ez a "költség", annál többen fogják úgy érzékelni, hogy ez a "költség" már nem "éri meg" számukra.³²

Posner azt állítja, hogy az elrettentés esetében fordított arányosság áll fenn ezen "ár" két összetevője, a büntetés nagysága és a letartóztatás valószínűsége között. Ha például a várható büntetés 10 év, az elítélés valószínűsége pedig 10%, akkor ez pontosan ugyanolyan elrettentő hatással lesz a bűnözőkre, mintha a büntetés 2 év, a letartóztatás valószínűsége pedig 50% lenne. *Posner* szerint az előbbi lehetőség a gazdasági erőforrások szempontjából gazdaságosabb, mivel kevesebb rendőri erőforrással éri el ugyanazt az eredményt, mint az utóbbi. Az előbbi sokkal nagyobb és hatékonyabb (azaz drágább) rendőri erőt igényelne, mint az utóbbi, a társadalom mégis a kevésbé gazdaságos második lehetőséget részesíti előnyben, mert az emberek többsége úgy véli, hogy ez jobban megfelel az igazságosságnak. *Posner* azonban a gazdaságosabb (azaz az első) megoldást részesíti előnyben.³³³⁴

Posner elméletének több hibája is van. Az első saját elméletének belső logikájából következik, és ezért nem védhető. *Posner* feltételezi, hogy a büntetés nagysága és a lebukás százalékos kockázata között szigorúan fordított arányosság áll fenn. Más szavakkal, ugyanolyan elrettentő hatást lehet elérni egy 10 éves börtönbüntetéssel 10 %-os felderítési arány mellett, mint egy kétéves börtönbüntetéssel 50 %-os letartóztatási valószínűség mellett. Ebből viszont az következik, hogy ugyanolyan elrettentő hatás érhető el, ha az elkövetőt ötéves börtönbüntetéssel fenyegetik, de a rendőrség hatékonysága csak 20 %, valamint akkor is, ha a várható büntetés egy év, a letartóztatás valószínűsége pedig 100 %, ami nyilvánvalóan lehetetlen. Senki sem olyan ostoba, hogy bármilyen bűncselekményt elkövessen, ha tudja, hogy biztosan egy évre börtönbe kerül, míg, ha a letartóztatás valószínűsége csak 10%, de a várható büntetés tíz év, akkor sokan elkövetik a bűncselekményt, mert biztosak benne, hogy úgyszem kerülnek bele ebbe a 10%-ba.³⁵

³⁰ POKOL 2007. 6-7. pp.

³¹ TÓTH 2004.

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ POKOL 2007. 1-15. pp.

³⁵ POKOL 2007. 1-15. pp.

Az emberek pszichológiája olyan, hogy hajlamosak figyelmen kívül hagyni a lehetséges kockázatokat, a szőnyeg alá söpörni azokat.³⁶ "Miért kapnának el, nagyon kicsi az esélye, hogy ez megtörténjen" - gondolja mindenki, egyszerűen azért, mert így működik az emberi elme. Beccaria óta tudjuk, hogy „a bűnözés legerősebb fékje nem a büntetés kegyetlensége, hanem annak elkerülhetetlensége”.³⁷ Egy mérsékeltebb, de biztosabb büntetés mindig nagyobb hatással lesz, mint egy másik, félelmetesebb büntetéstől való félelem, amelyet a büntetlenség reménye kísér." Ezt a pszichológiai tényezőt a jog közgazdasági elmélete sem hagyhatja figyelmen kívül.

Posner büntetőjogi felfogásának másik kritikája a gazdasági logikán alapul. Más közgazdasági jogelméletek szerint figyelembe kell venni, hogy társadalmi szempontból nemcsak a felderítés költségeit kell figyelembe venni, hanem minden anyagi és immateriális kárt, hátrányt, kárt, valamint minden elmaradt anyagi és immateriális hasznot és nyereséget, amelyet a bűncselekmény elkövetője okoz.³⁸ Ha tehát a bűncselekmények elkövetése anyagi és nem anyagi hátrányokkal jár a társadalom számára (és természetesen elsősorban a sértett számára), akkor a társadalmi összköltség nemcsak a szabadságvesztés mértékének növelésével (és ezáltal a bűnözés drágulásával), hanem (és mindenekelőtt) a társadalmi összhátrányok csökkentésével, a bűncselekmények minél nagyobb számban történő megelőzésével is csökkenthető.³⁹

Ehhez kapcsolódik az a kritika, hogy Posner figyelmen kívül hagyja azt a tényt, hogy a bűnüldözésnek költségei vannak. Értelmetlen csökkenteni a rendőrség létszámát (és ezáltal a felderítés hatékonyságát) és növelni a szabadságvesztés időtartamát, mert amit a felderítésen megspórolunk, azt a bűnüldözésre kell költeni. Kevesebb rendőrré és kevesebb rendőrségi erőforrásra van szükség, de több börtönre és több börtönre, a rabokat tovább kell etetni, tovább kell fűteni, tovább kell világítani, tovább kell őrizni stb. Mindezt Posner nem vette figyelembe.

További kritika Posnerrel szemben, hogy elmélete, még ha önmagában helyes is lenne, nem vonatkozna a bűncselekmények nagy részére, beleértve a gondatlanságból vagy erőszakos elmeállapotban elkövetett bűncselekményeket is.⁴⁰ Mindkettőjükben közös, hogy nincs előzetes mérlegelés, így a bűncselekmény hasznának és a büntetés mértékének és valószínűségének összehasonlítása nem a bűnöző fejében történik meg. A gazdasági jogelmélet ezért egyszerűen nem alkalmazható ezekre a cselekményekre. De még ezektől az esetektől eltekintve is elmondható, hogy sok olyan bűncselekmény van, ahol a bűnözőt nem érdekli sem a büntetés mértéke, sem annak valószínűsége, gyakran akkor is elköveti a bűncselekményt, ha tudja, hogy biztosan el fogják kapni, és még ekkor sem ritka, hogy nem a büntetés elkerülésére törekszik. Nem egy olyan eset van, amikor a férj, miután napok, hetek vagy akár hónapok óta tervezte, hogy megöli a feleségét és annak szeretőjét, vagy azonnal feladta magát a rendőrségen (ahogy eredetileg is tervezte), vagy öngyilkos lett. Az áru és az érték viszonyán alapuló gazdasági logika itt sem érvényesül.⁴¹

Végül Posner azért is kritizálható, mert figyelmen kívül hagyja az érzelmi indítékokat.⁴² Bár általában elismeri az érzelmi indítékok szerepét a jólét növelésében vagy csökkentésében, ezeket az ösztönzőket nem értékeli a büntetőjog kontextusában. Az emberek döntését, hogy bűnözőnek lenni vagy nem lenni, ugyanis nemcsak a várható büntetés nagysága és a letartóztatás valószínűsége befolyásolja, hanem a többi ember (szomszédok, barátok, ismerősök) tiszteletére és elfogadására irányuló vágyuk, illetve a megvetéstől és szégyentől

³⁶ Uo.

³⁷ CESARE BECCARIA: *Büntett és büntetés*. Akadémia Kiadó. Budapest, 1967. 99. p.

³⁸ TÓTH 2004.

³⁹ Uo.

⁴⁰ NAGY FERENC: *Anyagi büntetőjog*. Alapvetések és a bűncselekmény tana. Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2020. 186-200. pp.

⁴¹ POKOL 2007. 1-15. pp.

⁴² TÓTH 2004.

való félelmük is. A legtöbb ember egyáltalán nem azért nem követ el bűncselekményt, mert nem értékeli azt viszonylag kifizetődőnek, hanem azért, mert a tisztesség és a becsület nagyobb értéket képvisel, mint egy bűnöző, és mert tiszteletre méltó akar maradni mások és saját maga szemében.⁴³

A bűnözés "ártényezőinek"⁴⁴ körét ezért ki kell terjeszteni ezekre a pszichológiai és érzelmi megfontolásokra, mivel a bűnözés és a tisztességes foglalkozás közötti választás nagymértékben ezektől az ösztönzőktől függ. A gazdasági büntetőjog elmélete csak ezzel a kiegészítéssel lehet teljes.⁴⁵

Összefoglalva, úgy gondolom, hogy *Posner* jogelmélete a kritikákhoz képest jól kidolgozott és átgondolt. Természetesen az általam felsorolt és leírt logikai buktatókat érdemes elgondolkodni és megfontolni, de *Posner* a jogelmélet koherens rendszerszemléletű gondolkodója, akinek írásait öröm volt olvasni e dolgozat elkészítése során.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ POKOL 2007. 1-15. pp.

Bibliográfia

- BOTOS KATALIN: *Posner és a jog közgazdasági szemlélete*. Iustum Aequum Salutare. 2008. IV. évfolyam, 3. szám. <https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/iaesal4&div=41&id=&page=>
- CENTO G. VELJANOVSKI: *A jog gazdasági megközelítése. Kritikai bevezetés*. In: A jog gazdasági elemzése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1984.
- CESARE BECCARIA: *Büntett és büntetés*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1967.
- CSERNE PÉTER: *Gazdaság és a jog viszonya a marxista jogelméletben és a jog gazdasági elemzésében*. Világosság, 2004. 4. szám. <http://www.vilagosság.hu/pdf/20041124144153.pdf>
- GYOVAI MÁRK: *A jog gazdasági elemzése és a magyar jogrendszerben történő alkalmazásának néhány lehetősége*. Miskolci Egyetem Állami- és Jogtudományi Kara. Miskolc, 2013. (Szakdolgozat) <https://docplayer.hu/14526952-Szakdolgozat-a-jog-gazdasagi-elemzése-es-a-magyar-jogrendszerben-torteno-alkalmazasanak-nehany-lehetosege.html>
- HANS-PETER SCHWINTOWSKI: *Ökonomische Theorie des Rechts*. Juristen Zeitung. Berlin, 1998. https://www.jstor.org/stable/20824485?casa_token=iqPbmlzDLlcAAAAA%3A-AHa_vlBQAadjBA4h_6xjZF2UOnNS4_IBEzo5q8vyCnLpfs_BI6alqzqbGSt6W1TtpE7cpeWe51zIMtfHzupQo_EKesNe-GdMNoehH_gGR8sHnSQA&seq=8
- KECSKÉS ANDRÁS: *A gazdasági jog optimuma – a jó gazdasági jog kérdésfelvetései a válság előtti jogalkotás tükrében*. Polgári Szemle, 2018. 14. évfolyam 4-6. szám. http://real.mtak.hu/98626/1/PSZ%202018.%204-6.szam_beliv_7.pdf
- MOLNÁR ANDRÁS: *Richard Posner a bírói szerepről*. In: Glossa Iuridica I. évfolyam 1. szám. 2009.
- POKOL BÉLA: *Jogfilozófiák és büntetőjogelméletek*. Jogelméleti Szemle. Budapest, 2007. 8. szám. https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/10706/ssoar-jogszemle-2007-4-pokol-jogfilozofiak_es_buntetojogelmeletek.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-jogszemle-2007-4-pokol-jogfilozofiak_es_buntetojogelmeletek.pdf
- POKOL BÉLA: *Jogszociológiai vizsgálódások*. Rejtjel Kiadó. Budapest, 2003.
- POKOL BÉLA: *Posner gazdasági jogelmélete*. Jogelméleti Szemle. Budapest, 2003. 3. szám. <https://jesz.ajk.elte.hu/pokol3.html>
- RONALD COASE: *A társadalmi költség kérdése*. In: Harmathy Attila – Sajó András (szerk.): *Gazdasági jogi tanulmányok II. A jog gazdasági elemzése*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1984.
- SAJÓ ANDRÁS: *Gazdaság és jog kapcsolata – jogelméleti szempontból*. Akadémia Kiadó. Budapest, 1989. <https://www.szaktars.hu/akademiai/view/sajo-andras-gazdasag-es-jog-kapcsolata-jogelmeleti-szemponthol-1989/?pg=153&layout=s>
- SZMODIS JENŐ: *A jog és a gazdaság néhány összefüggéséről*. Polgári Szemle, 2012. 8. évfolyam 1-2. szám. <https://polgariszemle.hu/archivum/118-2012-junius-8-efolyam-1-2-szam/objektiv/483-a-jog-es-gazdasag-nehany-oesszefueggeserol>
- TÓTH J. ZOLTÁN: *Richard Posner és a gazdasági jogelmélet*. Jogelméleti Szemle. Budapest, 2004. 1. szám. <http://jesz.ajk.elte.hu/toth17.html>

Képek forrása:

1. kép: <https://www.law.uchicago.edu/faculty/posner-r> (Az internetes forrás utolsó ellenőrzésének és látogatásának időpontja: 2022. 04. 26.)